

تعاون و کشاورزی، سال هفتم، شماره ۲۶، تابستان ۱۳۹۷

عوامل مؤثر بر توسعه تعاونی‌های کشاورزی در شهرستان شبستر

الهام پیروز^{۱*}، سمانه قلی‌پور^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۳/۱۰ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۵/۲۱

چکیده

هدف کلی مطالعه حاضر شناسایی عامل‌های مؤثر در توسعه تعاونی‌های کشاورزی در شهرستان شبستر با استفاده از روش تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول و مرتبه دوم بود. جامعه آماری مورد مطالعه را کلیه اعضای شرکت‌های تعاونی کشاورزی فعال و غیر فعال (۲۹۸ عضو) شهرستان شبستر در سال ۱۳۹۶ تشکیل دادند. برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شد که حجم نمونه ۱۶۸ برآورد و در نهایت، ۱۶۱ پرسش‌نامه تکمیل گردید. پایایی پرسش‌نامه با استفاده از محاسبه ضریب آلفای کرونباخ ($\alpha=0/728$) و روایی آن با اخذ دیدگاه‌های کارشناسان و خبرگان تأیید شد. بر اساس یافته‌های حاصل از برآورد مدل تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول، تعداد ۱۶ متغیر در تعریف عوامل اقتصادی، فرهنگی- اجتماعی، آموزشی، مدیریتی، سیاسی و ویژگی‌های فردی اعضا نقش معناداری نشان دادند. بر پایه نتایج تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم، عوامل اقتصادی، مدیریتی، فرهنگی- اجتماعی و آموزشی دارای تأثیر مثبت و معنی‌دار ولی ویژگی‌های فردی اعضا و عوامل سیاسی فاقد تأثیر معنی‌دار در توسعه تعاونی‌های کشاورزی بودند. بر اساس نتایج، عوامل اقتصادی با بار عاملی ۰/۶۳ دارای بیشترین تأثیر در توسعه تعاونی‌های کشاورزی بود.

واژه‌های کلیدی: تعاونی کشاورزی، توسعه، شهرستان شبستر، تحلیل عاملی تأییدی

۱. عضو هیئت علمی (مربی) مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی

elhi18866@yahoo.com

* نویسنده مسئول

۲. عضو هیئت علمی (مربی) مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی

مقدمه

تعاون و تعاونی‌ها جریان اصلی و منشأ بروز تحولات عظیم اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی جوامع‌اند (عباس زاده و بوداقتی، ۱۳۹۳)؛ به عبارت دیگر، تعاونی‌ها اهرمی مناسب برای توسعه اقتصادی هستند که می‌توانند همگام با سیاست‌های دولت، در بهبود شرایط زندگی، کار، تولید و ارتقای سطح درآمد و وضعیت اجتماعی مردم مؤثر واقع شوند. هدف از توسعه نهضت تعاونی در کشاورزی در حال توسعه این است که از این طریق نه تنها به نوسازی شیوه‌های کهنه اقتصادی پرداخته شود، بلکه بدین‌وسیله شرایط اقتصادی، اجتماعی عادلانه‌تری نیز برقرار گردد. بخش تعاونی شکل نوینی از فعالیت‌های اقتصادی است که با به کار گرفتن استعدادها و امکانات اکثریت مردم و شریک ساختن آنان در منافع حاصل از کارشان، نسل جدیدی از اقشار متوسط جامعه و برخورداران از مواهب مالکیت مشروع و متعادل را پدید می‌آورد که به ارزش کار بیش از جاذبه ثروت اهمیت می‌دهند (جلال آبادی و شاه حسینی، ۱۳۸۴).

توسعه و گسترش تعاونی‌ها نقش بسیار مهمی در فرایند توسعه داشته و از آنجا که موجب توزیع عادلانه ثروت و درآمدها می‌شود، بسیار مهم می‌باشد. تعاونی‌ها در بخش کالاهای عمومی نیز می‌توانند ایفای نقش نمایند. به علاوه، تعاونی‌ها، به عنوان یک ابزار مناسب، ضمن برخورداری از ویژگی عدالت‌طلبانه، می‌توانند در عرصه اقتصاد ملی و فرایند توسعه اقتصادی به فعالیت و رقابت بپردازند. در واقع، تعاونی‌ها نقش مهمی در توسعه اقتصادی جامعه ایفا می‌نمایند و لذا شناسایی عوامل مؤثر بر توسعه تعاونی‌ها در جهت نیل به توسعه اقتصادی اهمیت خاصی دارد (حضرتی و همکاران، ۱۳۸۹)؛ به عبارت دیگر، تعاونی‌ها از طریق ایجاد نظام‌های اقتصادی برای بحران‌های جاری و همچنین ایجاد پایه اقتصادی در سطح جهان، به کاهش شکاف میان کشورهای توسعه‌یافته و کشورهای در حال توسعه و به ایجاد یک محیط بارور جهانی کمک می‌کنند (سازمان بین‌المللی کار، ۲۰۱۴).

3. International Labour Organization (ILO)

در این میان، تعاونی‌های کشاورزی رهیافتی مناسب در جهت توسعه اقتصادی و اجتماعی و تحقق عدالت اجتماعی می‌باشند (نصیری، ۱۳۸۹). در واقع، تعاونی‌های کشاورزی نقش مؤثری در بهینه‌سازی مصرف آب، حفظ محیط زیست، جلوگیری از آلودگی منابع آب و خاک، بهبود وضعیت فنی و اقتصادی کشاورزان و در نهایت، بهبود امنیت غذایی خانوارها ایفا می‌نمایند (حضرتی و همکاران، ۱۳۸۹). به طور مشخص، تعاونی‌ها نقش مهمی در کاهش فقر، بهبود امنیت غذایی و ایجاد فرصت‌های شغلی دارند (Eid & Martínez-Carrasco Pleite, 2014). در همین راستا، مطابق نظر کارشناسان مسائل اجتماعی و اقتصادی، تعاونی‌های کشاورزی می‌توانند از اضمحلال پیوند های اجتماعی پیشگیری کنند، از محرومیت روستاها و مناطق دورمانده از توسعه بکاهند و از مهاجرت جامعه روستایی به شهر بکاهند (عباس زاده و بوداچی، ۱۳۹۳).

پیشینه تحقیق

اهمیت موضوع حاضر به گونه ای بوده که مطالعات داخلی و خارجی زیادی در این خصوص صورت گرفته است که در ادامه، به برخی از آنها پرداخته می‌شود.

ازکیا (۱۳۷۴) در پژوهشی، علل عدم موفقیت تعاونی‌های روستایی را به دو دسته عوامل برون‌سازمانی و درون‌سازمانی طبقه‌بندی نموده است. به باور او، سیاست‌های اعتباری نادرست، عدم توجه به بازاریابی و بیمه محصولات کشاورزی، بی‌توجهی به آموزش و ترویج کشاورزی، واگذاری وظایف غیرمرتبط به تعاونی‌ها، سیاست نادرست دولت در تشکیل تعاونی‌ها، و فقر مالی اعضا را می‌توان از جمله عوامل عمده برون‌سازمانی نام برد. از عوامل درون‌سازمانی نیز می‌توان تصمیم‌گیری متمرکز را ذکر کرد که به نظر وی، تمام تصمیمات توسط مسئولان ادارات سازمان مرکزی در پایتخت و بدون توجه به نیازها و خواست و نظر اعضا و دستورالعمل‌ها اتخاذ و به صورت بخشنامه و دستورالعمل به واحدها ابلاغ می‌شد.

آفاجانی ورزنه (۱۳۸۰) در تحقیقی نتیجه گرفت که عوامل شناخت و باور به تعاون؛ آگاهی ارکان، اعضا و کادر اجرایی از امور شرکت و میزان برخورداری آنها از آموزش‌های لازم در موفقیت تعاونی‌ها تأثیر گذارند.

بر اساس مطالعه عنبری (۱۳۸۰)، عوامل مؤثر بر موفقیت شرکت‌های تعاونی عبارت‌اند: از مشارکت فعال کلیه اعضا در فعالیت‌های تجاری مدیریت تعاونی‌ها، کمک فزاینده اعضا در تأمین سرمایه سهمی برای تقویت بنیه مالی آنها، اعمال رهبری و مدیریت پویا توسط هیئت مدیره شرکت‌ها، استقبال از شیوه‌های مدیریت پیشرفته همراه با استقرار یک موسسه قوی تعاونی بر پایه اصول تعاون، تنوع‌بخشی به کسب و کار متناسب با قابلیت‌های تجاری منطقه و نیز نیازها و توقعات اعضا و به عبارتی، ارتباط شایسته میان تولید و بازاریابی، انسجام کارکردی مؤثر میان اعضا و شرکت تعاونی از یک سو و میان شرکت و اتحادیه از سوی دیگر و تنظیم و برگزاری آموزش منظم تعاونی و برنامه‌های آموزشی برای اعضای هیئت مدیره و کارمندان تعاونی.

شکیبامقدم (۱۳۸۱) اعضا را کلید موفقیت تعاونی‌ها می‌داند و معتقد است که اعضای تعاونی مالک قانونی آن هستند؛ زیرا اختیار و کنترل شرکت تعاونی در دست هیئت مدیره یا مدیرعامل نیست بلکه در دست اعضاست.

جلال آبادی و شاه حسینی (۱۳۸۴) در پژوهشی عوامل متعدد مؤثر بر توسعه تعاونی‌ها را شناسایی نمودند که از آن جمله می‌توان به نقش مدیریت و رهبری، عوامل سازمانی (ارکان سازمانی و تغییر و تحول سازمانی)، عوامل اقتصادی (برنامه‌ریزی و بودجه‌بندی، سرمایه، پس انداز و سرمایه‌گذاری و نیروی انسانی)، عوامل اجتماعی (توسعه خدمات اجتماعی) و عوامل فرهنگی (تقویت فرهنگ کار و فعالیت و روحیه تلاشگری، روحیه تیمی و کار گروهی) اشاره کرد. امینی و رمضانی (۱۳۸۵) در شرکت‌های تعاونی مرغداران استان‌های مازندران و گلستان، به ترتیب، شناخت اعضا، مشارکت اعضا، میزان انتفاع اعضا از تعاونی و مهارت‌های مدیران را دارای بیشترین تأثیر بر موفقیت می‌دانند. همچنین میزان موفقیت تعاونی‌ها را با عواملی همچون میزان

بهره‌مندی اعضا از آموزش، مشارکت اعضا، مهارت فنی و تخصصی هیئت مدیره و شناخت اعضا از اصول تعاون در ارتباط دانستند.

نکوئی نائینی و همکاران (۱۳۸۸) در مطالعه ای تحت عنوان «واکاوی عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونیهای روستایی شهرستان کرمانشاه» به بررسی و شناسایی عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونیهای روستایی شهرستان کرمانشاه پرداختند. یافته‌های این مطالعه نشان داد که موفقیت ۱۰/۵ درصد تعاونی‌ها از لحاظ دستیابی به اهداف اقتصادی - اجتماعی در حد کم، ۴۲ درصد در حد متوسط، ۲۶/۵ درصد در حد زیاد و ۲۱ درصد در حد بسیار زیاد است. نتایج تحلیل تشخیصی نیز نشان داد که عوامل مؤثر در تمایز تعاونی‌های موفق از ناموفق عبارت‌اند از: میزان ارتباط شرکت‌ها با سازمان‌های دولتی و غیردولتی، عملکرد سازمان تعاون روستایی در ابعاد کنترل، نظارت و آموزش، سرمایه‌مدیران و سرمایه‌اعضای تعاونی‌ها.

کرمی و آگهی (۱۳۸۹) مطالعه‌ای با عنوان «عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌ها: مطالعه موردی تعاونی‌های تولیدی محصولات خارج از فصل در استان کرمانشاه» انجام دادند. یافته‌های آزمون ویلکاکسون گویای تفاوت معنی‌دار میانگین بین وضعیت موجود و وضعیت مطلوب است. بنابر نتایج این مطالعه، عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌ها به ترتیب عبارت‌اند از: عوامل فرهنگی - اجتماعی (باور به فلسفه تعاون، ارتباط و استفاده از تجربیات تعاونی‌های دیگر، ارتقای دانش کاری و ایجاد روحیه همکاری)؛ عوامل شخصیتی (توانایی ابتکار، خطرپذیری، روحیه کارآفرینی، علاقه و انگیزه کار تولیدی و انعطاف‌پذیری)؛ عوامل آموزشی (مهارت‌های ارتباطی کارآفرینی، عوامل فنی، نحوه همکاری، آشنایی با اصول تعاونی، کارورزی، اطلاع‌رسانی فناوری‌ها و اطلاع‌رسانی مهندسان)؛ عوامل مدیریتی (مدیریت تولید و بازاریابی، توسعه منابع انسانی، پاسخگویی مدیر، مدیریت تهدیدها و فرصت‌ها، توجه به نظرات جامعه، مهارت، تجربه و تحصیلات مدیرعامل، سازمان‌دهی و اقتدار)؛ عوامل اقتصادی (سرمایه‌گذاری بلندمدت، بازاریابی مناسب، تسهیل بهره‌مندی اعتبارات و مشارکت اقتصادی).

نتایج تحقیق حسینی و همکاران (۱۳۹۳) در خصوص شناسایی و تدوین راهبردهای مناسب توسعه تعاونی‌های تولید کشاورزی ایران در قالب تحلیل سوات نشان داد که از مهم‌ترین نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها به ترتیب افزایش سطح آگاهی فنی و تخصصی اعضا، ضعف رهبری و مدیریت، حمایت دولت از بخش تعاونی و نامشخص بودن جایگاه تعاونی در امور حقوقی تعاونی می‌باشند.

کریمی و علی بیگی (۱۳۹۳) در مطالعه‌ای به شناسایی و اولویت بندی عوامل مؤثر بر توسعه تعاونی‌های تولید کشاورزی پرداختند و نشان دادند که به ترتیب عوامل آموزشی، فرهنگی - اجتماعی، شخصیتی، مدیریتی و اقتصادی بر توسعه تعاونی‌های کشاورزی تأثیرگذارند.

اوحدی و کورکی نژاد (۱۳۹۴) در مطالعه‌ای با استفاده از روش سوات، به شناسایی نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای تعاونی‌های تولید کشاورزی شهرستان سیرجان در سال ۱۳۹۱ پرداختند. مطابق نتایج این تحقیق، ۹ قوت در برابر ۱۵ ضعف داخلی و ۱۷ فرصت خارجی در برابر ۷ تهدید خارجی شناسایی شدند. در مجموع، تعاونی‌های تولید کشاورزی ۲۶ قوت و فرصت به عنوان مزیت و ۲۲ ضعف و تهدید به عنوان محدودیت و تنگنا دارند. بنابر نتایج این پژوهش، آستانه موفقیت تعاونی‌ها بالاست و با ارائه راهبردهای مناسب و با استفاده از قوت‌ها و فرصت‌ها برای رفع ضعف‌ها و تهدیدها می‌توان میزان موفقیت آنها را افزایش داد.

حیدری و همکاران (۱۳۹۴) در تحقیقی به بررسی شاخص‌های شناسایی تعاونی‌های موفق کشاورزی پرداختند. نتایج این تحقیق نشان داد که مهم‌ترین شاخص‌ها برای شناسایی موفقیت تعاونی‌ها شامل ابعاد اقتصادی، اجتماعی، حقوقی، مدیریتی، فردی و آموزشی می‌باشد. طبق نتایج این تحقیق، مهم‌ترین شاخص‌های شناسایی شده عبارت‌اند از: اشتغال‌زایی، سودآوری، سطح تحصیلات مدیران و اعضا، تخصص مدیران و اعضا، تداوم فعالیت شرکت تعاونی و میزان مشارکت و رضایت اعضا.

یادآور می‌شود که محققانی چون امینی و صفری شالی (۱۳۸۱) و رضانی و امینی (Ramezan and Amini, 2007) بر عامل آموزش به مثابه یکی از عوامل مؤثر در موفقیت تعاونی‌ها تأکید کرده اند.

بنتوراکی (Benturaki, 2000) در تحقیقی، موفقیت تعاونی‌های روستایی تانزانیا را منوط به ایجاد تحول در وضعیت رهبری و اصلاح نقش دولت در تعاونی‌ها می‌داند و معتقد است با اصلاح در رهبری تعاونی‌ها و اتحادیه‌های آنها، کارایی افزایش می‌یابد که خود شرط موفقیت در توسعه اقتصادی و اجتماعی است. بر اساس نتایج این تحقیق، نقش دولت، وضع قوانین پیشرفته مربوط به تعاونی‌ها، آموزش اعضا و رهبران تعاونی، ترویج تعاونی و برنامه‌های مشارکت مردمی در تعاونی‌ها از عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌ها می‌باشند.

امینی و رضانی (Amini and Ramezani, 2008) مهارت فنی مدیران، توجه به برنامه‌های آموزشی، کیفیت ارائه برنامه‌های آموزشی، میزان مشارکت اعضا و مهارت مدیریت روابط بین فردی در تعاونی‌های مرغداران استان‌های غربی ایران را از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر موفقیت آنها می‌دانند.

نخوما (Nkhoma, 2011) در تحقیقی در زمینه توسعه و موفقیت تعاونی‌ها به این نتیجه رسید که مهارت‌های مدیریتی و ظرفیت تجاری، محیط بازار، انگیزه‌ها، نقش حکومت، تعهد اعضا و مشارکت از عوامل تأثیرگذار بر توسعه تعاونی‌ها می‌باشند.

چلیک و همکاران (Çelik et al., 2012) در مطالعه‌ای به بررسی نقاط قوت، ضعف، تهدیدها و فرصت‌ها در تعاونی‌های شیلات در کشور ترکیه پرداختند و نشان دادند که نقاط ضعف و تهدیدهای عمده در این خصوص عبارت‌اند از: مشکلات بازاریابی، سطح پایین آموزش کشاورزان و کارگران، مشکلات مالی و آلودگی محیط زیست.

گارنسکا و همکاران (Garnevskaja et al., 2014) در تحقیقی با عنوان «عوامل مؤثر در توسعه تعاونی‌های کشاورزی در شمال غرب چین» نتیجه گرفتند که محیط قانونی پایدار، رهبری، پشتیبانی مالی و فنی دولت، درک کشاورزان و مشارکت آنها، فعالیت‌های تعاونی و پشتیبانی

مناسب خارجی از سازمان های غیر دولتی حرفه ای عوامل کلیدی در توسعه موفق تعاونی های کشاورزی در شمال غربی چین هستند.

نگویان هنگ (Nguyen Hong, 2017) در مطالعه ای به بررسی عوامل مؤثر در توسعه پایدار تعاونی های کشاورزی در ویتنام پرداخت و نشان داد که نیروی کار، سرمایه کسب و کار، وابستگی به شرکت های ورودی و مصرف محصولات بر کارایی فعالیت های تجاری تعاونی های کشاورزی تأثیر می گذارند.

مبانی نظری تحقیق

بر اساس بررسی های صورت گرفته، مهم ترین متغیرهای مؤثر بر میزان موفقیت و توسعه تعاونی ها در جدول ۱ خلاصه شده اند.

جدول ۱. متغیرها و مؤلفه های تحقیق

منابع	مؤلفه	متغیر
جلال آبادی و شاه حسینی (۱۳۸۴)، کرمی و آگهی (۱۳۸۹)، امینی و رمضانی (۱۳۸۵)، کرمی و علی بیگی (۱۳۹۳)	اعتبارات دریافتی اشتغال زایی سرمایه درآمد و سود شرکت ها سود دریافتی اعضای تعاونی ها	عوامل اقتصادی
امینی و صفری شالی (۱۳۸۱)، رمضانی و امینی (۲۰۰۷)، بتوراک (۲۰۰۰)، ازکیا (۱۳۷۴)، شکبیا مقدم (۱۳۸۱)، کرمی و علی بیگی (۱۳۹۳)، درویشی نیا (۱۳۷۸)، نخوما (۲۰۱۱)	میزان تحصیلات بضاعت مالی اعضا رضایتمندی اعضا	ویژگی های فردی
جلال آبادی و شاه حسینی (۱۳۸۴)	ارکان سازمانی تغییر و تحول سازمانی	عوامل سازمانی

عوامل فرهنگی - اجتماعی	
توسعه خدمات اجتماعی	کرمی و آگهی (۱۳۸۹)، جلال آبادی و
تقویت فرهنگ کار و فعالیت	شاه حسینی (۱۳۸۴)، بتوراکي (۲۰۰۰)،
روحیه تلاشگری	عنبری (۱۳۸۰)، درویشی نیا (۱۳۷۸)،
مشارکت، روحیه تیمی و کار گروهی	چوپانی (۱۳۷۷)، امینی و رضانی
باور به فلسفه تعاون	(۲۰۰۸)، امینی و رضانی (۱۳۸۵)،
استفاده از تجربیات تعاون های دیگر	کرمی و علی بیگی (۱۳۹۳)
عوامل آموزشی	
آموزش مهارت های ارتباطی کارآفرینی	ازکیا (۱۳۷۴)، عنبری (۱۳۸۰)، کرمی و
آموزش نحوه همکاری	آگهی (۱۳۸۹)، آفاجانی (۱۳۸۰)، امینی
آشنایی با اصول تعاونی	و رضانی (۲۰۰۸)، امینی و رضانی
آموزش مدیران و اعضا	(۱۳۸۵)، کرمی و علی بیگی (۱۳۹۳)
آموزش فناوری ها	
عوامل مدیریتی	
مدیریت تولید و بازاریابی	کرمی و آگهی (۱۳۸۹)، عنبری (۱۳۸۰)،
توسعه منابع انسانی	امینی و رضانی (۲۰۰۸)، امینی و رضانی
پاسخگویی مدیر	(۱۳۸۵)، جلال آبادی و شاه حسینی
مدیریت تهدیدها - فرصت ها	(۱۳۸۴)، کرمی و علی بیگی (۱۳۹۳)،
توجه به نظرات جامعه	بتوراکي (۲۰۰۰)، نخوما (۲۰۱۱)
مهارت، تجربه و تحصیلات مدیر	
سازمان دهی و اقتدار	

بررسی سوابق پژوهش ها و مطالعات مرتبط با موضوع نشان داد که مهم ترین متغیرهای مؤثر بر میزان موفقیت و توسعه تعاونی ها شامل عوامل اقتصادی، ویژگی های فردی، عوامل سازمانی، عوامل فرهنگی - اجتماعی، عوامل آموزشی و عوامل مدیریتی می باشند. نحوه مدیریت تعاونی از جمله عواملی است که بر موفقیت تعاونی ها مؤثر است. نحوه مدیریت تعاونی ها به تحصیلات مدیران و همچنین مهارت های فنی آنها برمی گردد. یکی از مهم ترین ارکان تعاونی ها، اعضای آن هستند. بر این اساس، ویژگی های فردی اعضای تعاونی های کشاورزی (مشمول بر میزان تحصیلات، وضعیت مالی و سطح رضایتمندی) می تواند در کسب موفقیت تعاونی حائز اهمیت باشد. از دیگر عوامل مؤثر بر توسعه تعاونی ها، عوامل سازمانی است؛ به عبارت دیگر،

فاکتورهای مهمی مانند ارکان تعاونی و تغییر و تحول در تعاونی‌ها می‌توانند در میزان موفقیت تعاونی‌ها تأثیرگذار باشند. عامل مهم دیگری که بر توسعه تعاونی‌ها مؤثر است، عوامل اجتماعی است که شامل ارائه خدمات اجتماعی نظیر خرید محصولات کشاورزی توسط تعاونی، تأمین کالاهای یارانه‌ای و مصرفی توسط تعاونی‌ها، تأمین نهاده‌های کشاورزی، و تأمین وام مورد نیاز اعضا توسط تعاونی‌هاست. یکی دیگر از عواملی که در توسعه تعاونی‌ها نقش دارد، عوامل فرهنگی است که از جمله این عوامل می‌توان به تقویت فرهنگ کار و فعالیت و روحیه تلاشگری، نرخ مشارکت اعضا، روحیه تیمی و کار گروهی و غیره اشاره کرد. در نهایت، مهم‌ترین عوامل اقتصادی که می‌تواند در فرایند توسعه تعاونی‌ها مؤثر باشد، شامل بودجه بندی، سرمایه تعاونی‌ها، درآمد و سود حاصل از فعالیت‌های تعاونی، سود دریافتی اعضای تعاونی‌ها، اشتغال‌زایی، سرمایه‌گذاری و اعتبارات دریافتی می‌باشد.

بر اساس بررسی‌های صورت گرفته، تاکنون مطالعه‌ای در خصوص عوامل مؤثر بر توسعه و موفقیت تعاونی‌های کشاورزی شهرستان شبستر صورت نگرفته است. بر پایه آخرین آمار و اطلاعات، تعداد کل تعاونی‌های کشاورزی شهرستان شبستر برابر با ۳۳ تعاونی می‌باشد که از این تعداد فقط ۲۲ تعاونی فعال‌اند و در زمینه‌های باغداری (۲ تعاونی)، پرورش گل و گیاه (۲ تعاونی)، دامپروری (۲ تعاونی)، دامداری (۲ تعاونی)، زراعت (۷ تعاونی)، زنبورداری (۱ تعاونی)، مرغ تخم‌گذار (۱ تعاونی)، مرغ گوشتی (۳ تعاونی) و مرغ مادر و اجداد (۲ تعاونی) فعالیت می‌کنند. ۱۱ تعاونی نیز غیرفعال‌اند؛ شامل: ۳ تعاونی در حوزه‌های پرورش گل و گیاه، ۲ تعاونی در حوزه دامداری، ۵ تعاونی در حوزه زراعت و ۱ تعاونی در حوزه مرغ گوشتی. پر واضح است که شناسایی عوامل مؤثر بر توسعه تعاونی‌ها در این منطقه می‌تواند از یک سو به احیای تعاونی‌های غیر فعال و از سوی دیگر، به بهبود روند توسعه فعالیت‌های تعاونی‌های فعال کمک نماید. لذا تحقیق حاضر با هدف بررسی تعیین‌کننده‌های توسعه تعاونی‌های مذکور در این شهرستان از دیدگاه اعضای تعاونی‌ها انجام گرفت تا مهم‌ترین مؤلفه‌های مؤثر بر توسعه و رشد تعاونی‌ها در

این منطقه مشخص گردد و ضمن شناسایی موانع و مسائل رو در روی تعاونی‌ها در مسیر توسعه بستر مناسبی برای تحقق اهداف مورد نظر فراهم شود.

روش تحقیق

متغیرهای این تحقیق به طور مستقیم قابل مشاهده نیستند و باید از طریق معیارها یا شاخص‌هایی اندازه‌گیری شوند؛ بنابراین از روش تحلیل عاملی تأییدی استفاده شد. مدل‌سازی معادلات ساختاری یک روش مدل‌سازی آماری است که فنون دیگری مثل رگرسیون چندمتغیره، تجزیه و تحلیل عاملی و تجزیه و تحلیل مسیر را در بر می‌گیرد و مجموعه‌ای از معادلات رگرسیونی را به‌طور هم‌زمان مورد آزمون قرار می‌دهد. تمرکز اصلی روش مذکور بر متغیرهای پنهان است که توسط شاخص‌های اندازه‌پذیر و متغیرهای آشکار تعریف می‌شوند (مهرگان و زالی، ۱۳۸۵). بارزترین تفاوت بین مدل‌سازی معادله ساختاری و دیگر شیوه‌های چندمتغیره، استفاده از روابط جدا از هم برای هر یک از متغیرهای وابسته است (شارع پور، ۱۳۸۰)؛ به عبارت دیگر، روش‌های تحلیل مسیر و مدل‌سازی معادلات ساختاری برای بررسی روابط علی میان متغیرها مورد استفاده قرار می‌گیرد با این تفاوت که در تحلیل مسیر، متغیرها همگی به صورت آشکار (مشاهده شده) هستند اما در مدل‌سازی معادلات ساختاری، متغیرها همگی به صورت پنهان (رامین مهر و چارستاد، ۱۳۹۲) می‌باشند. از این‌رو، در مطالعه حاضر با توجه به اینکه متغیرهای وابسته و مستقل پنهان می‌باشند، از تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول و دوم استفاده شد. متغیرهای مکنون این تحقیق شامل عوامل مدیریتی، ویژگی‌های فردی اعضای تعاونی‌ها، عوامل اقتصادی، عوامل سازمانی، عوامل فرهنگی - اجتماعی، عوامل آموزشی و عوامل سیاسی می‌باشند که باید تأثیر آنها بر مفهوم توسعه تعاونی‌های کشاورزی بررسی شود. طبق تئوری تحقیق، متغیرهای آشکار و مشاهده شده‌ای برای اندازه‌گیری هر کدام از متغیرهای مکنون در نظر گرفته شد. بر این اساس، شکل کلی الگوی تحقیق حاضر را می‌توان به صورت زیر بیان کرد:

Dev=f (MM, MS, Ec, O, CS, Ed, P)

در رابطه فوق، Dev سطح توسعه تعاونی‌های کشاورزی^۴، MM عوامل مدیریتی، MS ویژگی‌های فردی اعضای تعاونی‌ها، Ec عوامل اقتصادی، O عوامل سازمانی، CS عوامل فرهنگی - اجتماعی، Ed عوامل آموزشی و P عوامل سیاسی می باشد. گفتنی است که به منظور ایجاد نوآوری در تحقیق، متغیرهای تحریم و عمل در چارچوب اقتصاد مقاومتی نیز در الگوی مطالعه تحت عنوان عوامل سیاسی مورد بررسی قرار گرفت. شایان ذکر است که به منظور سنجش تحریم، میزان تأثیر آن بر روند توسعه تعاونی‌های کشاورزی مورد پرسش واقع شد. گفتنی است که به منظور اندازه گیری متغیرهای مذکور از طریق سئوالات پرسش‌نامه، از طیف لیکرت پنج‌گزینه‌ای (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد، خیلی زیاد) استفاده شد.

پژوهش حاضر به لحاظ هدف، کاربردی بوده و به لحاظ ماهیت و روش در زمره تحقیقات توصیفی و پیمایشی قرار داشته است. جامعه آماری مورد مطالعه در این پژوهش، کلیه اعضای شرکت‌های تعاونی کشاورزی فعال و غیر فعال (۲۹۸ عضو) شهرستان شبستر در سال ۱۳۹۶ بودند. ابزار گردآوری داده‌ها در این پژوهش پرسش‌نامه بوده که در بین اعضای شرکت‌های تعاونی کشاورزی شهرستان شبستر تکمیل گردید. برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شد که حجم نمونه ۱۶۸ برآورد شد و در نهایت، تکمیل و جمع آوری ۱۶۱ پرسش‌نامه میسر گردید و اطلاعات مربوط مورد استفاده قرار گرفت. پرسش‌نامه تحقیق در قالب ۲۷ سؤال اصلی و در دو بخش طراحی و نظر پاسخ‌گویان در خصوص متغیرهای تحقیق اخذ گردید. در بخش نخست پرسش‌نامه، مشخصات پاسخ‌دهندگان مورد پرسش واقع شد. در بخش دوم به طرح پرسش‌های تخصصی مرتبط با موضوع تحقیق با استفاده از طیف لیکرت پنج‌گزینه‌ای (خیلی کم، کم، متوسط،

۴. با توجه به گستردگی مفهوم توسعه تعاونی‌های کشاورزی و در نتیجه پنهان بودن این متغیر، در این تحقیق از تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم برای بررسی تأثیر عوامل مدیریتی، ویژگی‌های فردی اعضای تعاونی‌ها، عوامل اقتصادی، عوامل سازمانی، عوامل فرهنگی - اجتماعی، عوامل آموزشی و عوامل سیاسی بر توسعه تعاونی‌های کشاورزی استفاده شد.

زیاد، خیلی زیاد) پرداخته شد و دیدگاه های پاسخ دهندگان مورد سؤال قرار گرفت. متغیرها و گویه های تحقیق در جدول ۱ ارائه شده است.

برای بررسی پایایی یا قابلیت اعتماد پرسش نامه از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شد. به این منظور، ۳۰ پرسش نامه در آزمون مقدماتی در منطقه از نمونه های آماری تکمیل شد و سپس از طریق آزمون مذکور در نرم افزار SPSS مورد ارزیابی قرار گرفت که ضریب مذکور برابر ۰/۷۲۸ به دست آمد و پایایی پرسش نامه تأیید گردید. جهت سنجش روایی پرسش نامه، از روایی صوری و محتوایی و همچنین روایی سازه ای یا تحلیل عاملی استفاده شد. در این مطالعه به منظور تحلیل عاملی تأییدی از نرم افزار لیزرل استفاده شد.

نتایج و بحث

نتایج استخراج اطلاعات پرسش نامه نشان داد که بیش از ۴۴ درصد پاسخ دهندگان در دامنه سنی ۲۴ تا ۳۴ سال و ۳۷ درصد در دامنه نسبی ۳۵ تا ۴۵ سال قرار داشته و سن ۱/۷ درصد بیش از ۵۶ سال بوده است. میانگین سن پاسخ دهندگان حدود ۳۸ سال محاسبه شد. بر اساس نتایج، سابقه کاری بیشتر پاسخ دهندگان (۴۹/۵ درصد) ۱ تا ۷ سال، ۲۸/۲ درصد ۸ تا ۱۴ سال و ۲۲/۲ درصد بیش از ۱۵ سال بوده است. دیدگاه پاسخ گویان در خصوص میزان تأثیر عوامل مختلف بر توسعه تعاونی های کشاورزی شهرستان شبستر در جدول ۲ ارائه شده است. بر اساس نتایج تحلیل پرسش نامه ها، درصد قابل توجهی از پاسخ دهندگان تأثیر متغیرهای زیر را بر توسعه تعاونی های کشاورزی شهرستان شبستر متوسط تا خیلی زیاد ارزیابی کرده اند: اعتبارات دریافتی، اشتغالزایی، سرمایه، درآمد و سود شرکت ها، سود دریافتی اعضای تعاونی ها، تحصیلات اعضا، بضاعت مالی اعضا، رضایتمندی اعضا، تغییر و تحول سازمانی، توسعه خدمات، تقویت فرهنگ کار و فعالیت و روحیه تلاشگری، مشارکت، روحیه تیمی و کار گروهی، باور به فلسفه تعاون، آموزش نحوه همکاری، مدیریت تهدیدها - فرصت ها، توجه به نظرات اعضا، مهارت، تجربه و تحصیلات مدیر، سازمان دهی و اقتدار مدیر، عمل در چارچوب اقتصاد مقاومتی و تحریم.

جدول ۲. دیدگاه پاسخ گویان در خصوص میزان تأثیر عوامل مختلف بر توسعه تعاونی‌های کشاورزی (درصد)

طیف	گویه				
	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
اعتبارات دریافتی	۰	۰	۱۸/۵	۳۸/۵	۴۳/۱
اشتغال‌زایی	۱۲/۳	۱۰/۱	۱۳	۶/۲	۵۸/۵
سرمایه	۰	۱۲/۳	۴۰	۲۷/۷	۲۰
درآمد و سود شرکت‌ها	۰	۰	۱۶/۱	۵۳/۸	۳۰/۱
سود دریافتی اعضای تعاونی‌ها	۰	۰	۴۳/۱	۳۰/۸	۲۶/۲
تخصیلات اعضا	۰	۱۲/۳	۱۶/۹	۹/۲	۶۱/۵
بضاعت مالی اعضا	۰	۲۴/۶	۲۳/۱	۳۰/۸	۲۱/۵
رضایتمندی اعضا	۰	۰	۳۵/۴	۲۴/۶	۴۰
ارکان سازمانی	۳۶/۹	۱۲/۳	۷/۷	۳۳/۸	۹/۲
تغییر و تحول سازمانی	۹/۲	۲۷/۷	۲۰	۱۸/۵	۲۴/۶
توسعه خدمات	۰	۰	۷/۷	۶۱/۵	۳۰/۸
تقویت فرهنگ کار و فعالیت و روحیه تلاشگری	۰	۰	۳۲/۳	۵۶/۹	۱۰/۸
مشارکت، روحیه تیمی و کار گروهی	۰	۱۲/۳	۰	۵۸/۵	۲۹/۲
باور به فلسفه تعاون	۰	۰	۸۳/۳	۱۶/۷	۰
استفاده از تجربیات تعاونی‌های دیگر	۰	۴۱/۵	۵۸/۵	۰	۰
آموزش نحوه همکاری	۰	۰	۰	۱۶/۷	۸۳/۳
آشنایی با اصول تعاونی	۰	۳۳/۳	۳۳/۳	۳۳/۳	۰
آموزش مدیران	۰	۰	۸۳/۳	۱۶/۷	۰
آموزش فناوری‌ها	۰	۱۶/۷	۸۳/۳	۰	۰
مدیریت و توسعه منابع انسانی	۱۶/۷	۶۶/۷	۱۶/۷	۰	۰
پاسخگویی مدیر	۰	۱۶/۷	۸۳/۳	۰	۰
مدیریت تهدیدها - فرصت‌ها	۰	۰	۳۳/۳	۵۰	۱۶/۷
توجه به نظرات اعضا	۰	۰	۰	۶۶/۷	۳۳/۳
مهارت، تجربه و تخصیلات مدیر	۰	۰	۱۶/۷	۵۰	۳۳/۳
سازمان دهی و اقتدار مدیر	۰	۰	۳۳/۳	۳۳/۳	۳۳/۳
عمل در چارچوب اقتصاد مقاومتی	۰	۱۶/۷	۱۶/۷	۱۶/۷	۵۰
تحریم	۰	۰	۱۶/۷	۳۳/۳	۵۰

منبع: یافته‌های تحقیق

در ادامه، ابتدا نتایج تحلیل عاملی تأییدی (مدل اندازه‌گیری) مرتبه اول عامل مؤثر بر توسعه تعاونی‌های شهرستان شبستر ارائه می‌شود و پس از آن، نتایج برآورد مدل نهایی تحقیق (تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم) ارائه و تشریح می‌گردد.

نتایج برآورد مدل اندازه‌گیری مرتبه اول متغیرهای تحقیق

نتایج حاصل از تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول اصلاح شده در جدول ۳ ارائه شده است. بر اساس نتایج به دست آمده، در عامل اقتصادی، آماره t تمام ضرایب متغیرها به استثنای ضرایب متغیرهای اشتغال‌زایی و میزان سرمایه شرکت تعاونی از ۱/۹۶ بزرگ‌تر بوده و در نتیجه روابط این مؤلفه‌ها با عامل مربوطه معنی‌دار شده است. به طور مشخص، در تعریف متغیر پنهان عوامل اقتصادی، بار عاملی متغیرهای اعتبارات دریافتی، درآمد و سود شرکت‌ها و سود دریافتی اعضای تعاونی‌ها معنی‌دار بوده که بیشترین بار عاملی مربوط به متغیر درآمد و سود شرکت‌هاست که ضریب آن برابر با ۰/۴۱ است. مقدار خطای مربوط به این متغیر برابر با ۰/۱۵ می‌باشد بدین معنی که ۸۵ درصد واریانس متغیر عوامل اقتصادی را تبیین می‌کند. کمترین بار عاملی در بین متغیرهای دارای ضریب معنی‌دار مربوط به متغیر سود دریافتی اعضای تعاونی‌هاست (۰/۱۵).

جدول ۳. نتایج برآورد ضرایب مدل اندازه‌گیری (تحلیل عاملی مرتبه اول) متغیرهای تحقیق

R ²	آماره t	ضریب استاندارد	عوامل و متغیرهای آشکار
۰/۶۱	۱۲/۴۲	۰/۳۶*	اعتبارات دریافتی
۰/۱	۱/۵۲	۰/۰۴	اشتغال‌زایی
۰/۴۳	۱/۰۳	۰/۰۶	سرمایه
۰/۸۵	۵/۹۳	۰/۴۱*	درآمد و سود شرکت‌ها
۰/۵۴	۱۱/۵۱	۰/۱۵*	سود دریافتی اعضای تعاونی‌ها
۰/۲۴	۴/۹۷	۰/۴۷*	تحصیلات اعضا
۰/۰۹	۱/۴۳	۰/۴۲	بضاعت مالی اعضا
۰/۴۶	۵/۶۷	۰/۵۵*	رضایتمندی اعضا
۰/۰۶	۰/۷۷	۰/۱۷	ارکان سازمانی
۰/۵۲	۱/۲۲	۰/۲۹	تغییر و تحول سازمانی

ادامه جدول ۳

۰/۳۲	۱۰/۷۱	۰/۳۸*	توسعه خدمات	عوامل فرهنگی - اجتماعی
۰/۴۹	۱۲/۶۳	۰/۴۴*	تقویت فرهنگ کار و فعالیت و روحیه تلاشگری	
۰/۶۷	۱۲/۴۹	۰/۵۱*	مشارکت، روحیه تیمی و کار گروهی	
۰/۱۱	۱/۱۲	۰/۱۱	باور به فلسفه تعاون	
۰/۳۶	۱/۳۶	۰/۰۹	استفاده از تجربیات تعاونی های دیگر	
۰/۴۸	۵/۰۱	۰/۵۷*	آموزش نحوه همکاری	عوامل آموزشی
۰/۰۸	۰/۷۲	۰/۴۶	آشنایی با اصول تعاونی	
۰/۳۷	۴/۵۸	۰/۵۳*	آموزش مدیران	
۰/۱۳	۰/۹۳	۰/۲۳	آموزش فناوری ها	
۰/۰۷	۱/۳۳	۰/۲۹	مدیریت و توسعه منابع انسانی	عوامل مدیریتی
۰/۲۱	۱/۲۹	۰/۳۸	پاسخگویی مدیر	
۰/۶۸	۴/۴۲	۰/۵۴*	مدیریت تهدیدها - فرصت ها	
۰/۳۶	۱۴/۱۶	۰/۱۷*	توجه به نظرات اعضا	
۰/۵۸	۱۰/۰۹	۰/۳۳*	مهارت، تجربه و تحصیلات مدیر	
۰/۴۲	۵/۱	۰/۱۸*	سازمان دهی و اقتدار مدیر	
۰/۷۲	۵/۳	۰/۹۱*	عمل در چارچوب اقتصاد مقاومتی	عوامل سیاسی
۰/۰۶	۲/۶۹	۰/۳۱*	تحریم ^۵	

منبع: یافته‌های تحقیق * معنی داری در سطح ۵ درصد

در بین عامل ویژگی‌های فردی اعضا، متغیرهای تحصیلات و رضایتمندی اعضا دارای ارزش آماری می‌باشند. بیشترین بار عاملی در این بین برابر با ۰/۵۵ و مربوط به متغیر رضایتمندی اعضاست. کمترین بار عاملی نیز ۰/۴۷ بوده که مربوط به متغیر تحصیلات است. بر اساس نتایج، در گروه عوامل سازمانی هیچ کدام از متغیرها دارای ارزش آماری نیستند.

۵. به منظور سنجش گویه تحریم، میزان تأثیر آن بر روند توسعه تعاونی‌های کشاورزی در قالب طیف لیکرت پنج گزینه ای مورد پرسش واقع شد.

در خصوص عوامل فرهنگی - اجتماعی، متغیرهای توسعه خدمات ارائه شده توسط شرکت، تقویت فرهنگ کار و فعالیت و روحیه تلاشگری و همچنین مشارکت، روحیه تیمی و کارگروهی دارای ضریب معنی‌دار بوده و ضریب متغیرهای باور به فلسفه تعاون و استفاده از تجربیات تعاونی‌های دیگر فاقد ارزش آماری در تعریف عوامل فرهنگی - اجتماعی مؤثر بر توسعه تعاونی‌های کشاورزی شهرستان شبستر بوده‌اند. در بین متغیرهای معنی‌دار، متغیر مشارکت، روحیه تیمی و کار گروهی دارای بیشترین بار عاملی (۰/۵۱) است.

در زمینه عوامل آموزشی مؤثر بر توسعه تعاونی‌های کشاورزی شهرستان شبستر نتایج بیانگر تأثیر معنی‌دار متغیرهای آموزش نحوه همکاری و همچنین آموزش مدیران می‌باشد. این در حالی می‌باشد که تأثیر عوامل آشنایی با اصول تعاونی و آموزش فناوری‌ها معنی‌دار نیست. مطابق یافته‌ها، بیشترین بار عاملی مربوط به متغیر آموزش نحوه همکاری می‌باشد.

بر اساس نتایج تحلیل عاملی مرتبه اول، در خصوص عوامل مدیریتی، متغیرهای مدیریت تهدیدها - فرصت‌ها، توجه به نظرات اعضا، مهارت، تجربه و تحصیلات مدیر و سازمان دهی و اقتدار مدیر تأثیر معنی‌دار بر توسعه تعاونی‌های کشاورزی شهرستان شبستر نشان داده‌اند. در این عامل، متغیر مدیریت تهدیدها - فرصت‌ها بیشترین بار عاملی (۰/۵۴) را به خود اختصاص داده است. کمترین بار عاملی در بین متغیرهای معنادار برابر با ۰/۱۷ می‌باشد که به متغیر توجه به نظرات اعضا اختصاص دارد.

نتایج در خصوص عوامل سیاسی تأثیرگذار بر توسعه تعاونی‌های کشاورزی شهرستان شبستر نیز نشان داد که عمل در چارچوب اقتصاد مقاومتی و تحریم دارای تأثیر معنی‌دار می‌باشند. در این بین، تأثیر عمل در چارچوب اقتصاد مقاومتی بیشتر است به طوری که بار عاملی مربوط به این متغیر برابر با ۰/۹۱ به دست آمده است.

نتایج برآورد عوامل مؤثر بر توسعه تعاونی‌های کشاورزی شهرستان شبستر (تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم)

به منظور بررسی تأثیر هر کدام از عوامل اقتصادی، فرهنگی - اجتماعی، آموزشی، مدیریتی، سیاسی و ویژگی‌های فردی اعضا بر مفهوم توسعه تعاونی‌های کشاورزی در منطقه مورد مطالعه، مدل نهایی تحقیق با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم و با بهره‌گیری از نرم افزار لیزرل برآورد شد. شایان ذکر است که با توجه به گستردگی مفهوم توسعه تعاونی‌های کشاورزی و در نتیجه پنهان بودن این متغیر، از تحلیل عاملی مرتبه دوم برای بررسی تأثیر عامل‌های پیش‌گفته استفاده گردید.

مقادیر شاخص‌های برازش مدل (جدول ۴) و مقایسه آن با مقادیر مطلوب بیانگر آن است که شاخص‌های مورد نظر در دامنه مناسب قرار دارند، لذا می‌توان گفت مدل نهایی برآوردشده مناسب بوده و یافته‌های آن از قابلیت اطمینان مطلوبی برخوردارند.

جدول ۴. مقادیر شاخص‌های برازش مدل تحقیق (تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم)

مقدار مطلوب	مقدار شاخص	شاخص	
≥ 3	۲/۷۲	نسبت مربع کای به درجه آزادی	χ^2/df
$\leq 0/9$	۰/۹۱	شاخص برازش نرم	NFI
$\leq 0/8$	۰/۸۷	شاخص نیکویی برازش تعدیل شده	AGFI
$\leq 0/9$	۰/۸۹	شاخص نیکویی برازش	GFI
$\geq 0/08$	۰/۰۷۱	ریشه میانگین مربعات خطای تقریب	RMSEA
$\leq 0/9$	۰/۹۵	شاخص برازش مقایسه ای	CFI
$\leq 0/9$	۰/۹۳	شاخص برازش افزایشی	IFI

منبع: یافته‌های تحقیق

مطابق نتایج جدول ۵، آماره t مربوط به عوامل اقتصادی، مدیریتی، فرهنگی - اجتماعی و آموزشی بزرگ‌تر از ۱/۹۶ بوده و در نتیجه تأثیر معنی‌دار و مثبت بر توسعه تعاونی‌های کشاورزی منطقه مورد مطالعه دارند. این در حالی است که آماره t مربوط به عوامل ویژگی‌های فردی اعضا و

عوامل سیاسی کمتر از ۱/۹۶ است که در نتیجه تأثیر معنی‌داری بر توسعه تعاونی‌های کشاورزی ندارد. و به عبارتی، در تعیین سطح توسعه تعاونی‌های کشاورزی شبستر بدون تأثیرند. بر اساس نتایج، عوامل اقتصادی با بار عاملی ۰/۶۳ بیشترین تأثیر را در توسعه تعاونی‌های کشاورزی دارد. بنابراین، با بهبود وضعیت اعتبارات دریافتی تعاونی‌های کشاورزی و افزایش درآمد و سود این شرکت‌ها و همچنین با افزایش سود دریافتی اعضای تعاونی‌های مذکور امکان افزایش سطح توسعه تعاونی‌های کشاورزی شهرستان شبستر میسر خواهد شد.

پس از عوامل اقتصادی، بار عاملی عوامل مدیریتی برابر با ۰/۵۴ به دست آمده است. بر این اساس، متغیرهای مدیریت تهدیدها - فرصت‌ها، توجه به نظرات اعضا، میزان مهارت، تجربه و تحصیلات مدیر و همچنین سازمان‌دهی و اقتدار مدیر تعاونی تأثیر معنی‌داری بر توسعه تعاونی‌های کشاورزی دارند. بهبود هر کدام از متغیرهای مذکور می‌تواند منجر به بهبود وضعیت مدیریت تعاونی‌ها و در نتیجه افزایش سطح توسعه تعاونی‌های مورد نظر شود.

بار عاملی متغیر فرهنگی - اجتماعی نیز ۰/۴۸ محاسبه شده و دارای ارزش آماری است. این نتیجه نشان می‌دهد که توسعه خدمات ارائه شده توسط شرکت‌های تعاونی کشاورزی، تقویت فرهنگ کار و فعالیت و روحیه تلاشگری و مشارکت در بین اعضای تعاونی‌ها و تقویت روحیه تیمی آنان بر بهبود سطح توسعه یافتگی شرکت‌های تعاونی کشاورزی شهرستان شبستر مؤثر است. بر اساس نتایج، ضریب عوامل آموزشی ۰/۲۵ به دست آمده است که کمترین تأثیر را نیز بر توسعه تعاونی‌های کشاورزی دارد. این نتیجه نشان می‌دهد که آموزش نحوه همکاری اعضا با یکدیگر در قالب فعالیت‌های شرکت و همچنین آموزش مدیران در خصوص نحوه مدیریت فعالیت‌های تعاونی بر بهبود روند توسعه تعاونی‌ها تأثیرگذار است. همان‌طور که نتایج نشان می‌دهد، فقط تأثیر عوامل سیاسی بر توسعه تعاونی‌های کشاورزی منفی بوده که از نظر آماری معنی‌دار نیست. به طور کلی، با توجه به بار عاملی متغیرهای مذکور، عوامل اقتصادی بیشترین تأثیر را در توسعه تعاونی‌های کشاورزی شهرستان شبستر دارد و پس از آن، عوامل مدیریتی، عوامل فرهنگی - اجتماعی و عوامل آموزشی در رتبه‌های بعدی تأثیرگذاری قرار دارند.

جدول ۵. نتایج تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم عوامل مؤثر بر توسعه تعاونی‌های کشاورزی

شهرستان شبستر		
متغیر	ضریب استاندارد	آماره t
عوامل اقتصادی	۰/۶۳*	۱۳/۰۷
عوامل مدیریتی	۰/۵۴*	۱۲/۶۷
ویژگی‌های فردی اعضا	۰/۲۶	۰/۷
عوامل فرهنگی - اجتماعی	۰/۴۸*	۹/۹۶
عوامل آموزشی	۰/۲۵*	۱۲/۵۴
عوامل سیاسی	-۰/۰۴	-۱/۰۷

منبع: یافته‌های تحقیق * معنی‌داری در سطح ۵ درصد

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

هدف کلی این پژوهش شناسایی عوامل مؤثر بر توسعه تعاونی‌های کشاورزی در شهرستان شبستر در استان آذربایجان شرقی بود. به این منظور، دیدگاه اعضای این تعاونی‌ها با استفاده از مدل معادلات ساختاری (تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم) بررسی شد. مطابق یافته‌های تحقیق، از مجموع ۲۷ متغیر منظور شده برای اندازه‌گیری متغیرهای مکنون، تعداد ۱۶ متغیر در تعریف عوامل اقتصادی، فرهنگی - اجتماعی، آموزشی، مدیریتی، سیاسی و ویژگی‌های فردی اعضا نقش معناداری داشتند. نتایج تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم نشان داد که عوامل اقتصادی، مدیریتی، فرهنگی - اجتماعی و آموزشی دارای تأثیر مثبت و معنی‌دار بر توسعه تعاونی‌های کشاورزی منطقه مورد مطالعه بودند و دو عامل ویژگی‌های فردی اعضا و عوامل سیاسی بدون تأثیر معنی‌دار. نتایج نشان داد که عوامل اقتصادی با بار عاملی ۰/۶۳ بیشترین تأثیر را در توسعه تعاونی‌های کشاورزی داشت. بر اساس نتایج حاصل از تحلیل عاملی تأییدی، می‌توان گفت مهم‌ترین متغیرهای تأثیرگذار بر توسعه تعاونی‌های کشاورزی در منطقه مورد مطالعه عبارت‌اند از: اعتبارات دریافتی تعاونی‌های کشاورزی، افزایش درآمد و سود شرکت‌ها، افزایش سود دریافتی اعضای تعاونی‌ها، مدیریت تهدیدها - فرصت‌ها، توجه به نظرات اعضا، میزان مهارت، تجربه و تحصیلات

مدیر، سازماندهی و اقتدار مدیر تعاونی، خدمات ارائه شده توسط شرکت‌های تعاونی کشاورزی، تقویت فرهنگ کار و فعالیت و روحیه تلاشگری، مشارکت در بین اعضای تعاونی‌ها، روحیه تیمی اعضا، آموزش نحوه همکاری اعضا با یکدیگر در قالب فعالیت‌های شرکت و آموزش مدیران در خصوص نحوه مدیریت فعالیت‌های تعاونی در راستای توسعه فعالیت‌های تعاونی‌ها.

بر اساس نتایج به دست آمده، پیشنهادهای زیر برای توسعه تعاونی‌های کشاورزی شهرستان شبستر ارائه می‌شود:

۱. با توجه به تأثیر مثبت درآمد و سود شرکت‌ها در توسعه تعاونی‌ها، شرکت‌های تعاونی باید در جهت افزایش درآمد و افزایش سوددهی هر چه بیشتر فعالیت‌های خود برنامه‌ریزی لازم را انجام دهند. مدیریت تهدیدها، استفاده از فرصت‌های پیش روی شرکت و تقویت نقاط قوت تعاونی‌ها از جمله وظایف مهم مدیر شرکت است که می‌تواند بر افزایش درآمد و گسترش سطح خدمات شرکت، تأثیر قابل ملاحظه‌ای داشته باشد. برگزاری دوره‌های آموزشی برای مدیران تعاونی‌ها در جهت آموزش نحوه مدیریت مناسب فرصت‌ها و تهدیدها مؤثر خواهد بود. همچنین بیمه نمودن شرکت‌های تعاونی، با توجه به وجود ریسک در فعالیتهای کشاورزی، می‌تواند درآمد و سود شرکت را تضمین کنند و در نتیجه بر روند توسعه تعاونی‌ها مؤثر واقع شود.
۲. بر اساس نتایج، سود دریافتی اعضا دارای تأثیر معنادار و مثبتی در روند توسعه تعاونی‌های کشاورزی بوده است. بنابراین، پیشنهاد می‌شود تعاونی‌ها در جهت گسترش فعالیت‌های درآمدزا و کسب سود بیشتر و در نتیجه افزایش میزان رضایتمندی اعضا، برنامه‌ریزی مناسبی داشته باشند. به این منظور، بیمه کردن شرکت‌های تعاونی از طریق تضمین درآمد شرکت‌ها نیز می‌تواند بر تضمین سود دریافتی اعضا تأثیر گذار باشد.
۳. با توجه به تأثیر اعتبارات دریافتی در توسعه تعاونی‌های کشاورزی، پیشنهاد می‌شود حمایت مالی لازم از اعضای تعاونی توسط بانک‌ها و مؤسسات مالی در چارچوب قانون صورت گیرد.

۴. از جمله عوامل مؤثر بر توسعه تعاونی‌ها، تقویت فرهنگ کار و فعالیت و روحیه تلاشگری، مشارکت، دارا بودن روحیه تیمی و انجام کار گروهی اعضا می‌باشد. به این منظور، برگزاری دوره‌های آموزشی و ترویجی برای اعضا آموزش نحوه همکاری با یکدیگر و تقویت روحیه کار گروهی از طریق نهادهای دولتی مستقر در روستا مثل دهیاری‌ها، تعاونی تولید روستایی و متولیان بخش تعاون می‌تواند بسیار مؤثر واقع شود.

منابع

- آقاجانی ورزنده، م. (۱۳۸۰). بررسی و ارزیابی فعالیت های شرکت های تعاونی تولید روستایی استان اصفهان (۷۱-۱۳۵۱). اصفهان: دانشگاه صنعتی اصفهان، دانشکده کشاورزی.
- ازکیا، م. (۱۳۷۴). جامعه شناسی توسعه و توسعه نیافتگی روستایی ایران. تهران: اطلاعات.
- امینی، ا. م. و صفری شالی، ر. (۱۳۸۱). ارزیابی تأثیر آموزش در موفقیت شرکتهای تعاونی مرغداران. علوم و فنون کشاورزی و منابع طبیعی، ۶(۲)، ۱۷-۲۸.
- اوحدی، ن. و کورکی نژاد، ژ. (۱۳۹۴). تحلیل قوت ها، ضعف ها، فرصتها و تهدیدهای تعاونی های تولید کشاورزی شهرستان سیرجان. تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، ۴۶(۳)، ۵۷۹-۵۸۸.
- جلال آبادی، ا. و شاه حسینی، س. (۱۳۸۴). تعاونی ها در ایران و عوامل مؤثر بر توسعه و عملکرد آنها. تهران: مرکز پژوهشهای مجلس.
- چوپانی، غ. (۱۳۷۷). تحلیل کارکرد بازاریابی شرکتهای تعاونی روستایی و ارتباط آن با توسعه روستایی: مطالعه موردی کازرون. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تربیت مدرس، تهران. دانشکده کشاورزی.
- حسینی، س. م.، آقاصفیری، ح. و کرباسی، ع. (۱۳۹۳). شناسایی و تدوین راهبردهای مناسب توسعه تعاونی های کشاورزی. فصلنامه تعاون و کشاورزی، ۳(۱۰)، ۶۵-۸۴.

حضرتی، م.، مجیدی، ب. و رحمانی، ب. (۱۳۸۹). شناسایی عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونیهای کشاورزی در توسعه اقتصاد روستایی بخش مرکزی شهرستان خدابنده. *فصلنامه تعاون*، ۲۱(۳)، ۸۹-۱۰۹.

حیدری، ف.، نادری مهدی، ک.، یعقوبی فرانی، ا. و حیدری، ع. (۱۳۹۴). شاخص های شناسایی تعاونی های موفق کشاورزی. *تعاون و کشاورزی*، ۴(۱۴)، ۳۹-۶۰.

رامین مهر، ح. و چارستاد، پ. (۱۳۹۲). روش تحقیق کمی با کاربرد مدلسازی معادلات ساختاری (نرم افزار لیزرل). تهران: انتشارات ترمه.

شارع پور، م. (۱۳۸۰). مدلسازی معادله ساختاری (SEM): آشنایی با کاربردهای برنامه لیزرل (LISREL) در تحقیقات اجتماعی. *فصلنامه علوم اجتماعی*، شماره ۳ و ۴، ۲۰۵-۲۳۱.

شکیبا مقدم، م. (۱۳۸۱). مدیریت تعاونیها. تهران: انتشارات میر.

عباس زاده، م. و بوداقتی، ع. (۱۳۹۳). *تعاون زمینه ساز توسعه محلی پایدار*. همایش ملی بهره وری، انجمن بهره وری ایران، دوره ۸.

عنبری، م. (۱۳۸۰). مدیریت در تعاونیهای کشاورزی. تهران: سازمان مرکزی تعاون روستایی ایران.

کریمی، ش. و علی بیگی، ا.ح. (۱۳۹۳). شناسایی و اولویت بندی عوامل تأثیرگذار بر توسعه تعاونی های کشاورزی. *فصلنامه تعاون و کشاورزی*، ۳(۱۰)، ۱۱۱-۱۴۰.

کریمی، ش. و آگهی، ح. (۱۳۸۹). عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونیها: مطالعه موردی تعاونی های تولیدی محصولات خارج از فصل در استان کرمانشاه. *فصلنامه روستا و توسعه*، ۱۳(۲)، ۳۱-۶۰.

کلانتری، خ. (۱۳۸۲). پردازش و تحلیل داده ها در تحقیقات اجتماعی-اقتصادی با استفاده از نرم افزار SPSS. تهران: نشر شریف.

مهرگان، م. ر. و زالی، م. ر. (۱۳۸۵). در جست و جوی فنون تعیین روایی در پژوهش های مدیریتی. *فصلنامه فرهنگ مدیریتی*، ۴(۱۴)، ۵-۲۶.

نصیری، ا. (۱۳۸۹). آثار تشکیل تعاونی‌های تولید کشاورزی بر بهبود شاخص‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی اعضا: مطالعه موردی روستاهای شهرستان زنجان. *فصلنامه روستا و توسعه*، ۳(۱۳)، ۱۳۷.

نکویی نائینی، ع.، علی بیگی، ا. ح. و زرافشانی، ک. (۱۳۸۸). واکاوی عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونیهای روستایی شهرستان کرمانشاه. *فصلنامه روستا و توسعه*، ۱۲(۴)، ۱-۲۲.

Amini, A. M., & Ramezani, M. (2008). Investigation the success factors of poultry growers' cooperative in Iran's western provinces. *World Applied Sciences Journal*, 5(1), 81-87.

Benturaki, J. (2000). *Cooperatives and Poverty Alleviation*. England: IDS TEMA.

Çelik, A., Metin, D., & Çelik, M. (2012). Taking a photo of Turkish fishery sector: a swot analysis. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 58, 1515-1524.

Eid, M., & Martínez-Carrasco Pleite, F. (2014). The International Year of Cooperatives and the 2020 vision. *Eurices Working Papers*, 14(71), 1-20.

Garnevskaja, E., Liu, G., & Shadbolt, N. (2014). *Factors for successful development of farmer cooperatives in northwest China*. The International Food and Agribusiness Management Review. Retrieved from <https://www.researchgate.net>

Hair, J.F., Black, W.C., Babin, B.J., & Anderson, R.E. (2010). *Multivariate data analysis: A global perspective* (7th ed.). Pearson Education International.

- ILO (International Labour Organization). (2014). *Cooperatives and the sustainable development goals*. A contribution to the post-2015 Development Debate. A Policy Brief. Cooperatives Unit Enterprises Department 4 route des Morillons.
- Nguyen Hong, H. (2017). Factors affecting sustainable development of agricultural cooperatives in the Mekong river delta, Vietnam. *American Journal of Applied Sciences*, 14 (10), 1005 -1010.
- Nkhoma, A. T. (2011). *Factors affecting sustainability of agricultural cooperatives: lessons from Malawi*. A thesis presented in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of AgriCommerce at Massey University. New Zealand, March, 2011 (Doctoral dissertation).
- Ramezani, M., & Amini, A. M. (2007). Study of effective factors on success of poultry-farm cooperatives in Isfahan province. *Journal of Science and Technology of Agriculture and Natural Resources*, 10(1), 136-51.

Factors Affecting on the Agricultural Cooperatives Development in Shabestar Township

E. Pirouz^{1}, S. Gholipoor²*

Received: May 31, 2018 Accepted: Aug12, 2018

Abstract

The general objective of this study was to identify the determinants of agricultural cooperatives development in Shabestar Township of East Azerbaijan province. For this purpose, Confirmatory Factor Analysis was used. The statistical population of this study was all members of active and passive agricultural cooperatives (298 members) of Shabestar Township in 2017. To determine the sample size, the Cochran sampling formula was used, and the sample size was estimated to be 168, which eventually completed 161. The reliability of the questionnaire was confirmed by Cronbach's alpha coefficient ($\alpha = 0.728$). Validity of the questionnaire was also examined by obtaining opinions of experts. Based on the findings of the estimation of Confirmatory factor analysis, from the total of 27 variables, only 16 variables played a significant role in defining the economic, cultural-social, educational, managerial, political, and individual characteristics of the members factors. According to the results, economic, managerial, cultural-social and educational factors had a positive and significant effect on the development of agricultural cooperatives and the individual characteristics of the members and political factors did not have a significant effect on the development of agricultural cooperatives. Based on the results, economic factors with a coefficient of 0.63 had the greatest impact on the development of agricultural cooperatives.

Keywords:

Agricultural Cooperative, Development, Shabestar Township, Confirmatory Factor Analysis

1. Instructor of Trade Studies and Research Institution

* Corresponding Author

elhi18866@yahoo.com

2. Instructor of Trade Studies and Research Institution